

HOLLER LÁSZLÓ :

A magyar királyi korona keletkezéstörténetének ellentmondásmentes elmélete.

1. Bevezetés

A magyar királyi korona egy nagyon összetett és számos komponensét illetően rendkívül magas minőségű ötvösművészeti alkotás, az egyetlen korunkra jutott középkori bizánci aranykorona. (1. kép) A mű zománcképeinek feliratai, valamint ötvöstechnikai részletei sok információt hordoznak, ezek gondos és elfogulatlan tanulmányozása lehetővé teszi az ötvösmű keletkezéstörténetének rekonstrukcióját.

Ezzel a kérdéskörrel foglalkozó első terjedelmes tanulmányom a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Társulata folyóirata, a *Századok* millicentenáriumi emlékszámban jelent meg 1996-ban¹, majd a folytatása külön kiadványként 1998-ban². Ezt követően is jelentek meg publikációim ezen a területen, így a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti és Művészettörténeti Társulatának folyóiratában, a *Művészettörténeti Értesítőben*,³ és a *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum* c. periodikában⁴.

A jelen tanulmány a ma ismert királyi korona keletkezéstörténetének olyan elméletét ismerteti kronológiai rendben, amely összhangban van mind az ötvösmű technikai részleteivel, mind a történeti tényekkel. Az itt ismertetett elmélet alapját a fentemlített első két tanulmányomban részletesen indokolt következtetések képezik, s ezeket egészítik további publikációim, amelyekre az alábbiakban utalni is fogok.⁵

Előzetesen tisztázni kell egy fontos szempontot. A ma ismert magyar királyi koronáról teljes bizonyossággal jelenthető ki, hogy amióta 1463-ban III. Frigyes német-római császár átadta I. Mátyás magyar király képviselőinek, azóta ez a hivatalos magyar uralkodói fejék. A története az elmúlt több, mint 540 év folyamán majdnem napról-napra ismert.

Van azonban még egy adat, nevezetesen a korona egyik zománcképének feliratában olvasható "Türkia" szó, amelyet Weszprémi István értelmezésére alapozva 1790 óta, tehát, több, mint két évszázadon keresztül a koronát Magyarországhoz kapcsoló adatként interpretáltak a kutatók, – s ez a vélekedés sokakban mind a mai napig él. Ezek szerint a korona egyik zománcképe I. Géza magyar királyt ábrázolná, s ez volt az alapja annak a hiedelemnek, hogy ezt a koronát, vagy legalábbis ennek egy részét, I. Géza kapta volna ajándékba VII. Michael Doukas bizánci császártól, akinek zománcképe szintén rajta van a koronán. Ez az elképzelés a forrásismeret 1790. évi szintjén még zseniálisnak mondható, de az azóta feltárt adatok fényében egyértelműen tévesnek kell minősítenünk. A *Századokban*

¹ HOLLER LÁSZLÓ: A magyar korona néhány alapkérdéséről. = *Századok*. 130. évf. 4. szám 1996. 907–964. A továbbiakban: HOLLER – 1996.

² HOLLER LÁSZLÓ: A magyar korona néhány alapkérdéséről. II. Kinek készült eredetileg a magyar királyi korona? Budapest. 1998. A továbbiakban: HOLLER – 1998.

³ HOLLER LÁSZLÓ: A magyar királyi koronát ábrázoló, 1620–1621. évi festményekről. = *Művészettörténeti Értesítő* 49. évf. 3–4. szám 2000. 297–310. A továbbiakban: HOLLER – 2000.

⁴ HOLLER LÁSZLÓ: Szent Demeter és a magyar királyi korona. = *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum* 13. évf. 3–4. szám 2001. 5–17. A továbbiakban: HOLLER – 2001.

⁵ A görög nevek átírását illetően megtartottam HOLLER – 1996. névátírási rendszerét, amely azonos Moravcsik Gyula: "Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai" c. műben alkalmazottal.

1996-ban publikált tanulmányom jelentős terjedelmű részét ezen zománckép (4. kép) feliratának szenteltem⁶, s az elemzés konklúziója szerint a feliratban “Türkia” nem Magyarországot jelenti, és az ábrázolt uralkodó nem I. Géza magyar király. Ebből kifolyóan az ő, vagy a felesége számára történt koronaajándékozási elképzelés minden alapot nélkülöz.⁷

A téves személyazonosítás és az ajándékozási teória elvetésével egyszerre megszűnik a magyar koronával kapcsolatos számos, mindeddig szinte megmagyarázhatatlan ellentmondás és furcsaság, nevezetesen:

1. Vajon miért van rajta a megajándékozott király képe az ajándék koronán?
2. A megajándékozott uralkodó miért van sokkal egyszerűbb koronával ábrázolva, mint maga az ajándék korona?
3. A kép feliratának névalakja miért hosszabb egy szótaggal, mint a 'Géza' név bizánci forrásokban előforduló alakjai?
4. A képen miért nem 'Pannonia' uralkodójaként van említve, ahogy a korabeli hazai és bizánci írott források Magyarországot általában megnevezik?
5. Vajon miért van az ajándékozó császár képe a koronán?
6. Különösen, miért van az ajándékon a császár gyermekének a portréja is?
7. Mi okból kapott egy ilyen összetett és rendkívül gazdagon díszített, a legmagasabb hatalmi szintet reprezentáló koronát a magyar király?
8. Végül, miért kapott egy kétségtelenül *női koronát* egy férfi uralkodó?

2. A magyar korona jellegzetességei, amelyet a keletkezéstörténetnek meg kell magyaráznia

— A korona minden jellemzőjében eltérő stílusú és kivitelű alsó és felső részből áll, mégis, első ránézésre egységes benyomást kelt.

— A felső részhez illesztett kereszt átdöfi a tetőlemez Jézus Krisztus ábrázolásának képmezőjét.

— Az alsó rész a bizánci női koronák jellegzetes pártaelemeivel rendelkezik.

— Az alsó rész tíz figurális zománcképe közül a VII. Michael Doukas császárt ábrázoló boltíves kép magasabb és szélesebb, mint az eredetileg a kép rendelkezésére álló hely. Két szegecs áthatol a zománckép feliratán.

— A Konstantinost ábrázoló zománckép felirata egészen a képmező széléhez esik, ellentétben az alsó rész többi képének feliratával.

— A Michael- és Konstantinos-kép több jellemzőjében különbözik az alsó rész többi nyolc figurális zománcképétől.

— A koronának kilenc függője van, de eredetileg csak öt függőtartó szem készült, vagyis csak öt függője volt.

— A korona alsó része több, egymástól független, kicsiny aszimmetriával rendelkezik, amelyek szándékosak: az elülső és a hátsó ékkőmezőnek nem a közepe felett vannak a boltíves képek, továbbá az eredeti függőtartó szemek nem szimmetrikusan helyezkednek el a hengerpalást alsó peremén.

— A koronának számos, jelentős sérülése és deformitása van:⁸

A felső részen:

1. Az elülső, jobb oldali és hátsó ívelt lemezek sérültek.
2. Az apostolképek repedezettek.

⁶ HOLLER – 1996. 3. fejezet. 922–955. oldal

⁷ HOLLER – 1996. T-41 állítás: 954. oldal

⁸ HOLLER – 1998. 6.1 pont: 28. oldal

3. Az ívelt lemezek deformálódtak, a tetőlemez nem vízszintes, hanem hajlott: a bal oldalán hátulról előre lejt, hátsó részén jobbról balra lejt.
4. A Bertalan-kép nagyon csonka, csak egy kicsiny darab van meg belőle.
Az alsó részen:
5. Az eredeti hátsó boltíves és jobb oldali leghátsó zománckép pótolva lett a jelenlegiekkel.
6. Az eredeti hátsó ovális ékkő pótolva lett egy nyolcszögletű, fazettás csiszolású zafírral.
7. Az abroncs deformálódott.
8. Michael császár képén két használaton kívüli furat látható.
9. A jobb oldali ovális zafir mezőjében három, használaton kívüli furat található.
10. A Jézus-kép és Michael császár képe a korona közepe felé vannak döntve.

3. A korona rekonstruált keletkezéstörténetének kronológiája

1026 – 1042 között; legvalószínűbb időpont 1034 körül:⁹

Elkészül a felső boltívrendszer, amelyen nyolc darab rekeszzománc apostolkép volt. Nem egy hordható korona számára készült; eredeti funkciója egy fából készített, koponya-ereklyetartó mellszobrot díszítő korona volt.¹⁰ Az apostolképek és a boltívrendszer egyszerre készültek.¹¹ Az eredeti funkció emléke a jelenleg jobb oldalon elhelyezkedő ívelt lemez alján, egymástól 17 mm-re elhelyezkedő két lyuk, amelyek csak a korona belseje felől láthatók.¹² A felső részen elhelyezkedő gyöngyök másodlagos felhasználásúak.¹³ Az eredeti tetőlemez különbözött a jelenlegitől.¹⁴ Álláspontom szerint, – epigráfiai érvek alapján –, az apostolképeket egy görög anyanyelvű, a latin betűs írásban nem eléggé gyakorlott művész készítette egy olyan ötvösműhelyben, ahol a latin volt a használatos egyházi nyelv.¹⁵

1042 – 1071 között; legvalószínűbb időpont 1057 körül:¹⁶

Elkészül a felső rész tetőlemezének Jézus Krisztust ábrázoló képe.

1074 – 1078 között:¹⁷

Császárnéi korona készül Mária, VII. Michael Doukas bizánci császár (1071–1078) felesége részére, melynek homlokrészét két rekeszzománc-kép díszíti. A nagyobb boltíves kép az autokratort, VII. Michael Doukas császárt ábrázolja, amely felül helyezkedik el. (2. kép) Alatta egy kisebb, négyzetes alakú zománckép, amely gyermeküket, Konstantinost ábrázolja, aki 1074-ben született.¹⁸ (3. kép) Mivel apja ekkor már a császári palota lakója volt, gyermekét megillette a 'bíborteremben született' cím. E két zománckép és a korona függői később a ma ismert magyar királyi korona alkotórészeivé váltak.¹⁹

⁹ HOLLER – 1996. T-20 állítás: 920. oldal

¹⁰ HOLLER – 1998. 20. oldal

¹¹ HOLLER – 1996. 922. oldal

¹² HOLLER – 1998. T-72 állítás: 47. oldal

¹³ HOLLER – 1996. T-24 állítás: 922. oldal

¹⁴ HOLLER – 1996. 922. oldal

¹⁵ HOLLER – 1996. 919. oldal, T-18 állítás: 919. oldal

¹⁶ HOLLER – 1996. T-22 állítás: 921. oldal

¹⁷ HOLLER – 1996. 914. oldal; HOLLER – 1998. 16. oldal

¹⁸ HOLLER – 1996. T-14 állítás: 915. oldal

¹⁹ HOLLER – 1998. 7.6 pont: 44–46. oldal

1081. szeptember és december között:²⁰

Anna Dalasséna, I. Alexios Komnenos bizánci császár anyja, miután fia, – hadba vonulása előtt –, teljhatalommal ruházta fel,²¹ koronát készített a maga számára.²² Ehhez felhasznál egy ereklyetartó mellszoborról leemeltetett koronát és ez lesz új koronájának felső része.²³

Ehhez épített meg újonnan a korona alsó részét, amely tehát az ereklye értékű felső részt magába foglalja.²⁴ (1. kép) Az ötvösmű egységessége érdekében az alsó rész hengerpalástjának szélességét azonosnak választják a felső rész ívelt lemezeinek szélességével. A felső rész kicsiny aszimmetriáját az ötvösmesterek észrevehetetlenné teszik az alsó rész kissé aszimmetrikus kialakításával.²⁵

Az új korona a bizánci női koronák jellegzetes pártaelemeivel is rendelkezik, tíz figurális és nyolc áttetsző zománclap díszíti. A tíz figurális zománckép közül kettő boltíves, amelyek elől a pártarész közepén a homlok felett, illetve hátul a tarkó felett helyezkednek el. A nyolc darab négyzet alakú zománckép a fejet körbefogó hengerpalástra kerül, a közöttük elhelyezkedő mezőket nyolc ékkő díszíti. A felső részen lévő tetőlemezt átfúrják és oda keresztet helyeznek el. Az alsó részhez öt függő készül: kettő-kettő oldalt, s egy hátul a tarkó középvonalában. A függőket tartó szemek elhelyezésénél szintén figyelembe veszik a felső rész kicsiny aszimmetriáját.²⁶

Az alsó rész figurális rekeszzománcainak képi programját Anna Dalasséna határozza meg.²⁷ A hátsó részen lévő boltíves kép fiát, I. Alexios császárt ábrázolja. Ez utóbbi, fenn nem maradt kép az ábrázolás módját és az ábrázolt hatalmi jelvényeket illetően bizonyosan hasonló volt VII. Michael Doukas császár fennmaradt boltíves zománcképe. A két fő alak tehát az abroncs felett elől Jézus Krisztus, mint "Pantokrator", a mindenség ura, hátul a bizánci császár, mint "Autokrator", a birodalom ura.²⁸

A nyolc négyzetes zománckép rendkívüli szimmetriát mutató négy párba osztható. A portré-párok az égi szférától a földi szféra felé mutató gondolati rendet reprezentálnak.²⁹ Jézus Krisztus képe alatt kétoldalt kísérei: a két fő arkangyal: Michael és Gábiel. Mögöttük Szent György és Szent Demeter, két katonaszent, majd a következő pár tagjai Szent Kozma és Szent Damján, az orvosszent-testvérek. Ők négyen képviselik az átmenetet a két szféra között, akik a földi létből a hit mártírjaiként emelkedtek az égiek közé. Az abroncs hátsó oldalán, a legfőbb földi hatalom birtokosa, a császár képmása alatt szövetségesei, fontos támaszai, két földi uralkodó. Egyikük a Bizánci Birodalom nyugati határvidékének, másikuk a keleti határterületeknek a védelmezője.³⁰ Egyikük, Geobitzas, Törökország vezére, (4. kép) másikuk feltehetően Giorgij, Georgia (a mai Grúzia) uralkodója.³¹

A zománcképek rendszere még további belső, gondolati szimmetriákat is rejt. Ezek egyike, hogy előlről hátrafelé haladva a portrék az emberi életfolyamat különböző fázisait reprezentálják. Az abroncson elől helyet foglaló két arkangyal bájos arcú kisgyermekként van

²⁰ Az alsó rész készítési idejének 1071–1081 közötti behatárolása: HOLLER – 1996. 915. oldal; az időbeli alsó határ 1074-re növelése: HOLLER – 1998. T-51 állítás: 16. oldal; a készítés idejének 1081 szeptember és december közötti időre történő leszűkítése: HOLLER – 1998. T-53 állítás: 21. oldal

²¹ HOLLER – 1998. 17. oldal

²² HOLLER – 1998. T-52 állítás: 20. oldal

²³ HOLLER – 1998. 20. oldal

²⁴ HOLLER – 1996. T-5 állítás: 911. oldal

²⁵ HOLLER – 1996. 1.2 pont: 908–911. oldal

²⁶ HOLLER – 1996. 911. oldal

²⁷ HOLLER – 1998. 5.5 pont: 14-16. oldal

²⁸ HOLLER – 1998. T-49 állítás: 14. oldal

²⁹ HOLLER – 1998. T-50 állítás: 15. oldal

³⁰ HOLLER – 1998. T-58 állítás: 26. oldal

³¹ HOLLER – 1998. T-59 állítás: 26–27. oldal

ábrázolva, a hátrébb ábrázolt két katonaszent mint dús hajú, szakálltalan, húszas éveikben járó ifjak, akik fizikai erejük teljében vannak. Mögöttük következnek az orvosszentek, életük 30-as, 40-es éveiben járó, rövidebb hajú, szakállas férfiak, akik jelentős tudás és tapasztalat megtestesítői. Ebbe a rendbe illeszkedik Törökia vezérének hosszú szakállal, idős férfiként, vagyis nagytapasztalatú, bölcs vezérként történő ábrázolása.³²

Itt egy további megjegyzést kívánok tenni: a nem ehhez a koronához készült két császárportré közül a VII. Michael Doukast ábrázoló kép (2. kép) férfiarca az orvosszentekéhez, míg Konstantinos portréja (3. kép) az arkangyalokéhoz hasonló.³³ A Konstantinos-portrénak az arkangyalok ábrázolásával való hasonlósága kiterjed öltözetének arra a darabjára, amely a felsőruhája felett a karjaira és mellére borul. A velencei Pala d'Oro zománcképein is ilyen öltözetet viselnek az arkangyalok.³⁴

Egy másik érdekes összefüggés, hogy a Bizánci Birodalom nyugati határterületeinek vezére mögött, a koronán átlósan ennek a területnek a legfontosabb védőszentje, Szent Demeter képe van. Mivel a másik, korunkra nem jutott uralkodókép mögött átlósan Szent György portréja áll, s mivel Georgia első számú égi patrónusa Szent György volt, ez is megerősíti azt a feltételezést, hogy Georgia vezérét ábrázolta az eredeti zománckép.³⁵

1185 előtt³⁶ (munkahipotézisem szerint 1118. augusztus 15-én)³⁷

A korona súlyos sérüléseket szenved. A hátul elhelyezkedő két zománckép teljesen összetörik,³⁸ összetörik az apostolképek közül a Bertalan-kép, súlyosan megreped a felső rész két boltívlemeze és behorpad az alsó rész hengeres abroncsa. Megsérül a leghátsó ékkömezőben lévő ovális ékkő.

A sérülést követően, 1185 előtt, valószínűleg még 1143 előtt:³⁹

A korona a Bizánci Birodalom fővárosában javításon megy keresztül.⁴⁰

A javítás menete röviden a következő volt:⁴¹

— Szétbontották a korona alsó és felső részét.

— A felső rész zománcképeit kivették foglalataikból.

— A jelenleg elől és jobboldalt elhelyezkedő, erősen sérült ívelt lemezeket két-két kapoccsal rögzítették a tetőlemezhez. Ezeket a lemezeket, valamint a jelenleg hátul elhelyezkedő lemezt középtájon is kapsokkal és aranylemez csíkokkal rögzítették. A rögzítéseket forrasztással biztosították. Az ívelt lemezek sérült gyöngyeit és ékköveit kicserélték.

³² HOLLER – 1996. T-9. állítás: 913. oldal

³³ VII. Michael Doukas császár születési éve nem ismert. Hat fiatalabb testvéréről tudunk, akik közül négyen: egy ismeretlen nevű fiú, Anna, Andronikos és Theodora az 1050-es években születtek, Konstantios 1060-ban, Zoe pedig kb. 1062-ben. Mivel Psellos egy megjegyzése szerint a legidősebb fiú, Michael, apjának, X. Konstantinos Doukas császárnak a halálakor, 1067-ben, már "régen túl volt fiatalságán", születési idejét 1048-1050 közötti évekre teszem. Őt természetesen nem illette meg a "bíborteremben született" cím, mert apja csak 1059-ben lett császár. Michael tehát gyermeke születésekor, 1074-ben kb. 24–26 éves volt. A zománckép ennél inkább idősebbnek mutatja. Még ha e két kép készítését uralkodásának végére, 1077-re ill. 1078 elejére tesszük is, mind a saját, mind a gyermeke portréjánál némi idősítő tendenciát állapíthatunk meg.

³⁴ HOLLER – 1996. T-13 állítás: 914. oldal

³⁵ HOLLER – 1998. 27. oldal; HOLLER – 2001. 15–16. oldal;

³⁶ HOLLER – 1998. T-66 állítás: 30. oldal

³⁷ HOLLER – 1998. T-67 állítás: 36. oldal

³⁸ HOLLER – 1998. T-62 állítás: 29. oldal

³⁹ HOLLER – 1998. T-65 állítás: 29–30. oldal

⁴⁰ HOLLER – 1998. 29. oldal

⁴¹ Részletesebben: HOLLER – 1998. 7.6. pont: 44–46. oldal

— Az alsó részen a nagyon sérült két zománckép maradványait eltávolították. Ezek a hátsó boltíves kép és a jobb oldali leghátsó négyzetes kép.

— A másik koronáról pótlás céljára levett négyzetes Konstantinos-kép valamivel nagyobb volt a rendelkezésre álló keretnél, ezért meg kellett reszelni, a keretet ki kellett hajlítani.

— A másik koronáról levett boltíves kép magassága 8 mm-rel, szélessége 3 mm-rel volt nagyobb, mint az eredeti kép. Ezért az abroncs felső gyöngysorát megbontották és a foglalat alatti gyöngyöket kivették. Egy aranylemezt helyeztek a felső gyöngysor alatt húzódó bordázott aranyhuzalra, amelyet keményfórrasztással rögzítettek a képkeret hátához.

— A felső rész zománcképeit visszahelyezték foglalataikba. A nagyon sérült, csonka Bertalan-képet az előre kerülő ívelt lemez alsó keretébe illesztették, mivel ezt az alsó rész Jézus-képe szinte teljesen eltakarja.

— A korona felső részét az abroncsban elfoglalt eredeti helyzetéhez képest fölülről nézve az óramutató járásával ellentétes irányban 90 fokkal elforgatva szegecselték vissza.⁴² Utoljára a jobb oldali ívelt lemez szegecselésére került sor. Mivel ennek az eredeti szegecslyukai kb. 6 mm-rel lejjebb estek, mint az abroncsban meglévő lyukak, ezért újakat kellett fúrni. Ebből a lemezből lemezollóval kb. 6 mm-t levágtak.

— Michael császár képét az előtte lévő boltívhez szegecselték. Az első próbálkozás nem nyújtott kielégítő megoldást, ezért két újabb aranylemezt forrasztottak a képfoglalat hátsó lemezére, melyek az eredeti foglalat ívét követték. Ez megfelelő távolságtartást biztosított a zománckép számára. Ezután végezték el a szegecselést. Esztétikai szempontból a munka nem volt kifogástalan, mivel mindkét lyuk megsértette a felirat egy-egy betűjét.⁴³

— A párta két szélső áttetsző zománcclemeze foglalatának tetejére gyöngyöt tettek az eredeti ékkövek helyére.

— További függőket helyeztek rá a koronára, így a függők száma összesen kilenc lett.

4. Hogyan és mikor vált ez az ötvösmű a magyar királyi koronává?

A fentiekben vázolt keletkezéstörténet kronológiai okból kizárja, hogy a ma ismert magyar királyi korona azonos lehetne I. István uralkodói koronájával.⁴⁴ Másfelől viszont már Michael pátriárka I. Manuel Komnenos császárhoz intézett 1167. évi beszédében is megemlékezik a “paion uralkodók királyi koronájáról”, amelyet “Paionia koronás templomában” őriztek.⁴⁵ Megválaszolando a kérdés, hogy mikor vehette át az eredeti koronától a hivatalos magyar uralkodói fejék funkcióját a jelenleg ismert korona.

A történeti források elemzése után mindössze két eset lehetséges:

*1. lehetőség*⁴⁶

III. Béla fia, Imre király 1204. szeptemberi halála után, özvegye Konstancia elmenekült rokonához, Lipót herceghez, magával vitte megkoronázott kisfiát, a gyermekkirály III. Lászlót, és sok más kincsel együtt magát a koronát is. Ez az eredeti korona III. László 1205. májusi halála után nem került vissza Magyarországra. A magyar trón

⁴² HOLLER – 1996. T-7 állítás: 912. oldal; részletesebben: HOLLER – 1998. 7.4. pont: 41-43. oldal, T-69 állítás: 43. oldal; az elforgatás okáról: HOLLER – 1998. T-70 állítás: 45. oldal

⁴³ HOLLER – 1998. 46. oldal

⁴⁴ HOLLER – 1996. 4. fejezet: 955–957. oldal; HOLLER LÁSZLÓ: Milyen koronája volt I. István királynak? In: Numizmatika és társtudományok. III. A Nyíregyházán 1997. október 17–19. között tartott konferencia előadásai. Nyíregyháza 1999. 69-79.

⁴⁵ MORAVCSIK GYULA: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Budapest, 1988. 155. oldal

⁴⁶ HOLLER LÁSZLÓ: Nyolcszáz éve szolgálatban? 800 éve koronázták meg II. András királyt (2005. május 29.)

elnyerésért korábban háborút is folytató, mindenre elszánt II. Andrást már a ma is ismert koronával koronázta meg János kalocsai érsek 1205. május 29-én.

A koronát vagy III. Béla hozhatta magával Magyarországra 1172-ben Konstantinápolyból vagy – esetleg –, a negyedik keresztes hadjárat során, Konstantinápoly 1204. április 12-én történt elfoglalását követő fosztogatások következtében kerülhetett András kezébe.

Ebben az esetben tehát 1205. május 29-től kezdve, azaz több, mint 800 éve ez az ötvösmű szolgál hivatalos magyar királyi korona gyanánt.

2. lehetőség⁴⁷

1440-ben Erzsébet magyar királyné gyermekét, a megkoronázott V. Lászlót, valamint magát a koronát is Frigyes német királynál helyezte biztonságba. A magyar trón elnyerésért később még háborút is folytató, mindenre elszánt uralkodó, – akit 1452-ben III. Frigyes néven német-római császárrá koronáztak –, csak 1452 szeptemberében, nagy nehezen engedte ki karmai közül V. Lászlót. Lehetséges, hogy 1463. július 24-én, az óriási váltságdíj ellenében Bécsújhelyen átadott fejék nem a 23 évvel korábban átvett korona volt, hanem helyette a ma is ismert korona került átadásra a magyar király képviselőinek.

A korona Konstantinápoly 1453. május 29-én történt elfoglalását követő fosztogatások következtében kerülhetett III. Frigyes német-római császár kezébe.

Ebben az esetben tehát 1463. július 24-től kezdve, azaz több, mint 542 éve ez az ötvösmű szolgál hivatalos magyar királyi korona gyanánt.

Semmilyen más, a szakirodalomban felvetett lehetőséget nem tartok lehetségesnek.

Mindkét vázolt lehetőség mellett szólnak érvek, ezek elemzése alapján sokkal valószínűbb az elsőnek említett, 1205. évi lehetőség.

Elméletileg nem zárható ki, – bár roppant valószínűtlen –, hogy mind a két fenti időpontban koronaváltás történt.

5. A magyar királyi koronán eszközölt későbbi változtatásokról⁴⁸

1551. július 21-én adta át Izabella, Szapolyai János király özvegye a Ferdinándot képviselő Castaldo tábornoknak a koronát és a koronázási jelvényeket. Több forrás is alátámasztani látszik, hogy közvetlenül ezt megelőzően a királyné letört a koronáról egy 'liliom alakú' darabot, s ezt talizmán gyanánt gyermekének, János Zsigmondnak adta. A korona hátsó boltíves zománcképe foglalátának tetején látható sérülés, valamint például a VII. Michael Doukas és Konstantinos zománcképein ábrázolt koronaképek alapján feltételezhető, hogy itt eredetileg egy három ékkövet magába foglaló, háromágú díszítés lehetett. Ezért könnyen lehetséges, hogy a korona megcsonkításáról szóló elbeszélés valóban megtörtént eseményre utal.⁴⁹

1608. második felében egy ékköcsere történt a koronán. Miután 1608-ban Mátyás főherceg Prága mellett birtokba vette a magyar koronát, azt Bécsbe vitette. Onnan az ő koronázásához hozták el Pozsonyba 1608. november 17-én. Révay Péter említi, hogy II. Mátyás új ékkövet helyeztetett a koronára. Ebben az esetben a korona hátsó boltíves

⁴⁷ HOLLER LÁSZLÓ: Bizonyosság és kétség. 540 éve koronázták meg I. Mátyás királyt. = Magyar Hírlap 37. évf. 73. szám. 2004. március 27-28. 24–25. oldal

⁴⁸ Részletesebben: HOLLER – 2000. 9. fejezet: 306–308. oldal

⁴⁹ HOLLER – 2000. 307. oldal

zománcképe alatti, – bizonyára sérült –, eredetileg ovális alakú ékkőnek egy nyolcszögletű, fazettás csiszolású zafírra történő cseréjéről lehet szó. Noha ennek említése csak Révay Péter 1659-ben, posztumusz megjelent művében olvasható, de mivel ő maga közvetlenül II. Mátyás megkoronázása után, még 1608-ban megkapta koronaóri kinevezését, az ékkőcserére vonatkozó tudósítását hitelesnek kell tartanunk.⁵⁰

Az ezt követő négy évszázadban napjainkig csak kisebb javítások és pótlások történtek a koronán.

Így például I. Ferenc József, közelgő megkoronázását megelőzően, 1867 március 21-én megtekintette a koronázási jelvényeket. A jegyzőkönyv elbeszélése szerint: “Ezen régi szent klenódiumok az idő behatása folytán épségükben sokat szenvedvén, ... Ófelsége legkegyelmesebben megparancsolni méltóztatott, hogy a magyar szent klenódiumokon helyreigazítások ... eszközöltessenek.” Az összes tárgy kijavításának megtörténtéről beszámoló, 1867. április 6-án kelt jegyzőkönyv így fogalmaz: Müller Lajos pesti aranyműves segédjével, Zimmer Alberttel együtt “a Szent Koronát ... talán hajdani fényét is megközelítő állapotba hozta”.⁵¹ Bizonyára ekkor történt meg a meglazult kereszt forrasztással történő rögzítése is a jellegzetes ferde helyzetben.

A korona legutolsó javítására 1997. december 16-án Fort Knoxban került sor. Ekkor az alsó rész palástján az eredeti helyéről levált két gyöngyöt rögzítettek: egy elveszett gyöngyszemet az amerikaiak pótoltak. A koronázási jelvényeket szállító repülőgép 1978. január 5-én leszállt Budapesten.

Az évszázadok óta tartó bizonytalanság, a megújuló kételyek és kérdések után a kutatás végül is most egy konzisztens elméletet kínál e közel évezredes múltú ereklye történetének rekonstruálásához.

Meggyőződésem szerint a fentiekben vázolt eseménytörténet ellentmondásmentesen megmagyarázza a magyar királyi korona technikai jellegzetességeit. Ezáltal biztos alapot szolgáltat egyrészt létrejöttének és a rajta eszközölt változtatások folyamatának további, még részletesebb vizsgálatához, másrészt egy különleges, egyedi, kvalitásában kiemelkedő és jól datálható elemeket tartalmazó emléket jelent a középkori nyugat-európai és bizánci ötvös- és zománcművészet történetének megrajzolásához.

⁵⁰ HOLLER – 2000. 307–308. oldal

⁵¹ A koronázási jelvények okmányai.

1. kép. A magyar királyi korona.

A felső rész eredetileg egy fejereklyetartó mellszobor dísz volt, az alsó részt ennek valódi koronává történő kiegészítése céljából készítették.

2. kép

VII. Michael Doukas bizánci császárt ábrázoló zománckép.
Eredetileg feleségének, Máriának a koronáját díszítette.

3. kép

Konstantinos, VII. Michael Doukas bizánci császár fiának zománcképe.
Eredetileg anyjának, Máriának a koronáját díszítette.

4. kép

Geobitzás, Türkiá hívő vezérét ábrázoló zománckép.
1790 óta élt az a téves feltevés, hogy I. Géza magyar királyt ábrázolja.
Eredetileg is ehhez a koronához készült a kép.